

Acta Politica Estica nr 4/ 2013

Erinumber: Eesti välispoliitika: eesmärgid ja väljakutsed eile ja homme

Eesti kaitsepoliitika dilemmad muutuv maailmakorralduses

Rene Toomse

Sõda võib toimuda mitmes eri vormis. Kuid kõige halvemad sõjad on need, kus riik usub, et ta suudab oma eesmärgid saavutada kas üldse ilma sõjata või piiratud sõjaga, lootuses, et ta võidab kiiresti – ja lõpuks eksib. Seepärast on mõlemal, nii psühholoogial kui külmal terasel, alati oma osa kõikehõlmavas ja toimivas julgeolekupiitikas.

Margaret Thatcher¹

Majanduskriisis Euroopa ja Ameerika Ühendriikide positiivse lõpptulemi ootuseta sõjad Lähis-Idas, Hiina hiiliv majanduslik invasioon lääneriikide traditsioonilistele toormeammutusalaadele, Aafrika riikide kurss oma pooldemokraatlike riigikorralduste kadumisele ja Venemaa tõsine poliitiline ning sõjanduslik ambitsioon endisaegse võimsuse poole – need on vast hetkel ühed peamised globaalsed murekohad. Seejuures mitte üldsegi ainukesed. Tundub, et nii halvas olukorras ei ole maailm veel enne olnud. Lisades siia veel inimkonna arvukuse pideva kasvu ja samas elamiseks vajalike varude vähenemise tasakaalust väljaviidud kliima ja lääneriikide ületarbimise tõttu, paistab paratamatu, et kuskil peab midagi katki minema. Siin ja seal on taluvuse piir saabumas ning tekkimas on küsimused võib-olla inimrassi ellujäämise võimalustes üldse. Väiksemates riikides teravamalt kui suurtes. Samas see, kes oma eksistentsile ohtu tunnetab, seab end ka valmis selle tõrjumiseks.

Seetõttu on kohane küsida, et kui teadlik ja valmistuv on Eesti võimalike ohtude, riskide ja väljakutsete osas praegusel keerulisel ajajärgul? Just valmistuv, kuna julgeolek ja riigi kaitsevõime ohtude vastu ei saa olla kunagi valmis ja lõplik, nagu kunagi ei peatu ohtude arengud riigi vastu.

¹ Margaret Thatcher eessõnas Caspar Weinbergeri ja Peter Schweizeri raamatule *The next war*, Washington: Regnery Publishing, Inc., 1998, xi.

Käesolevas artiklis tulevad vaatluse alla võimalikud sõjalised ohud Eesti vastu, teadvustatud julgeolek, neid mõjutavad tegurid ja nendest lähtuvaid ohte tõrjuv kaitsepoliitika. Peamisteks analüüsitavaateks dokumentideks on Eesti julgeolekupoliitika ja riigikaitse strateegia. Need alusdokumendid saavad võrreldud tegelike võimalike trendidega julgeolekumaastikul. Samuti tulevad arutlusele ka kitsaskohad, kus sõnad paberil on rasked tegudeks saama. Selle analüüsi ratsionaalsus põhineb veendumusel, et mitte dokumendid iseenesest, vaid tegelikud teod, kirjapandud sõnade elluviimiseks, tagavad reaalse kaitsevõime ohtude vastu.

1. Väikeriikide julgeolek rahvusvahelises süsteemis

Ei ole olemas selget ja ühist kokkulepet, milline on *väikeriik*. Kvalitatiivsed definitsioonid viitavad füüsilistele, geograafilistele iseloomuomadustele, võimaluste piiratusetele jne. Kvantitatiivsed definitsioonid kirjeldavad territooriumi suurust, rahvaarvu, SKTd (sisemajanduse kogutoodangut) jms. (Arthur 2000: 67). Pole olemas üleilmselt kokkulepitud piiri, mis jagaks riigid selgelt suurteks ja väikesteks. Dr. Arunas Molis leiab, et kõige olulisemaks kriteeriumiks riigi mõõtmete määramisel on viimase võrreldav võimsus ja geopoliitiline positsioon. Võrreldav võimsus sisaldab endas poliitilist, majanduslikku ja sotsiaalset jõudu. Geopoliitiline positsioon hindab eelnevat jõudu geopoliitilises kontekstis. Riigid, kelle võimalused oma huve kaitsta on piiratud ja kes ei suuda kehtestada geopoliitilist subjektiivsust, saab lugeda väikesteks. Sellised väikeriigid on ka rohkem haavatavad (Molis 2006: 82).

Eelnevast järelduvalt peaksid väikeriigid rohkem pingutama oma julgeoleku pärast. Kuna neil ei ole reeglina vahendeid, et luua ja pidada suuri armeesid, tuleb kasutada vastavaid julgeolekustrateegiaid nutikamalt kui suurriigid.

Kindral Andre Beaufre on toonud oma raamatus *Introduction to Strategy* väga tabavalt välja, et on vaid viis põhistrateegiat riigi julgeoleku tagamiseks. Need on:

1. Otsene ohustamine: Eesmärk keskmise tähtsusega, kasutada on palju ressursse (tavaliselt liitlaste kaasabil). Strateegiline heidutus.
2. Kaudne surve: Eesmärk keskmise tähtsusega, kuid vähe ressursse ja ka piiratud tegevusvabadus, et luua usutavat sõjalist heidutust.
3. Seeria seotud aksioone: Eesmärk oluline, vähe ressursse, tegevusvabadus piiratud. Eesmärk püütakse saavutada seeria seotud tegevustega, milles otsene ohustamine ja kaudne surve on kombineeritud, koos piiratud mahus jõu kasutamisega.
4. Pikalevenitatud konflikt: Eesmärk on oluline, vähe ressursse, palju liikumisvabadust. Tüüpiline ja totaalne sissisõda.
5. Sõjaline vallutus, *kaitse ja tagasivallutus*: Piisavalt ressursse, *suur liikumisvabadus*. Totaalne sõda koos liitlaste abiga (Beaufre 1965: 26-28).

Loomulikult on need strateegiad muutuvad, ülekanduvad ja kombineeritavad ajas ning ruumis vastavalt olukorrale. Reeglina ei piisa vaid riigijuhtide eelistest ja võimalustest ühte või teist strateegiat rakendada, vaid tuleb alati arvesse võtta „julgeoleku dilemmasid.“ See teooria väidab, et nii riigi tugevus kui nõrkus võib saada provotseerivaks teistele riikidele (Jervis 1976: 63). Mida väiksem on riik, seda raskem on tal õigustada oma tugevdamist ja strateegilisi valikuid suurema naabri ees, kes ei pruugi küll realselt tunnetada väikeriigist lähtuvat sõjalist ohtu oma julgeolekule. Siiski võivad need strateegilised valikud muuta tasakaalu majanduses ja diplomaatias kolmandate riikidega, mis vähemalt kaudselt võivad hakata mõjutama

suuriigi julgeolekuolukorda. Selles mõttes on ka suurriikidepoolne sekkumine ja mõjutus oma väiksemate naabrite sise- ja välispoliitikasse täiesti ratsionaalne valik.

2. Millised julgeolekuohud Eestit varitsevad?

Kes on Eesti võimalikud vastased ja millised on ohud riigile? Sellele julgeolekupoliitiliselt kesksele küsimusele vastamiseks tuleb vaadata viimast, 2010. aastal kinnitatud Eesti julgeolekupoliitika aluseid, kui kõrgeimat ja autentseimat riigi julgeoleku alusdoktriini. Julgeolekupoliitika eesmärk tervikuna „on kindlustada Eesti riigi iseseisvus ja sõltumatus, territoriaalne terviklikkus, põhiseaduslik kord ning rahva turvalisus. Julgeolekupoliitika loob eeldused ühiskonna järjepidevaks arenguks ja rahva heaoluks“ (Eesti julgeolekupoliitika alused 2010: 4).

Sellise taseme dokumendile kohaselt jääb viimane suhteliselt üldsõnaliseks, poliitiliselt korrektseks ja ühtegi riiki või mitteriiklikku toimijat² ei näidata otsesõnu võimaliku ohuallikana.

Siiski märgitakse nii maailma kui ka seeläbi Eestit mõjutavate julgeolekuriskidena rida probleemseid valdkondi. Näiteks üleilmastumise positiivsete mõjude kõrval toob viimane kaasa ka poliitilise vastandumise, majanduslike erimeelsuste, ressursside pärast toimuva konkurentsi, usuliste ja etniliste pingete, valitsemisvõimetute riikide ja mitteriiklike toimijate üleilmne mõju. Kuna maailma rahvastiku juurdekasvuga suureneb vajadus toidu, energia- ja muude ressursside järele, siis on paratamatud loodusvarade valdamise pärast tekkivad pinged. Järjest tõsisemaks muutub konkurents poliitilise ja majandusliku mõjuvõimu saavutamise nimel fossiilsete energiaressursside kontrollimiseks. Seejuures on kahetsusväärset vähenevas lääneriikide osatähtsus globaalsete poliitiliste ja majandusprotsesside kujundamisel (Eesti julgeolekupoliitika alused 2010: 5-6).

Otseselt Eestit ohustavatest teguritest on dokumendis käsitletud peamiselt äärmuslike, kuritahtlike või vihkamiselt põhinevate ideoloogiate levikut, küberrünnakuid, korrupsiooni, terroriakte, loodusõnnetusi ja ka ohtusid, mis on suunatud meie liitlaste vastu ja mille puhul ka meil tekib kohustus appi minna sõjalistele operatsioonidele välisriikides (Eesti julgeolekupoliitika alused 2010: 8-9).

Eraldi väärrib vaatlust Venemaa, kes on pidanud NATO kasvavat rolli julgeolekukoostöös ja laienemist oma huvide vastu suunatuks. Venemaa määratleb oma huve suurriikliku seisundi taastamise eesmärgist lähtudes ega hoidu kohati teravast vastandumisest teistele riikidele. Lisaks poliitilistele ja majanduslikele vahenditele on Venemaa oma eesmärkide saavutamiseks valmis kasutama ka sõjalist jõudu (Eesti julgeolekupoliitika alused 2010: 7). Seda näitas ka ilmekalt 2008. aastal toimunud sõjakäik Georgia vastu (Eesti julgeolekupoliitika alused. Seletuskiri 2010: 3). Julgeolekupoliitika märgib, et Eesti-vastane sõjaline rünnak ei ole praegu ega lähitulevikus tõenäoline, kuid sellist ohtu ei saa pikemas perspektiivis siiski välistada (Eesti julgeolekupoliitika alused 2010: 8).

Ei ole just väga konkreetne hinnang. Nagu on sõjaline oht Venemaa poolt või ei ole ka? Siiski annab eelnenud sõnastuse parafraseerimine selge vihje, et Eesti ja Venemaa võivad tulevikus sattuda sõjalisse vastasseisu. Toimiva riigikaitse planeerimiseks, mis on jällegi kaitsepoliitika peamine ülesanne, on vaja muidugi rohkem konkreetset, mis annab aluse reaalseks analüüsiks, kuidas ja millega valmistume võimaliku sõja korral kodumaad kaitsma.

² Siin on mõeldud mitteriikliku toimijana organisatsioone või liikumisi, mis ei ole riigid, kuid millel on piisavalt ambitsioone, mõjuvõimu ja vahendeid, et vastanduda riigile.

Võimalikult aus pilt tõenäolisest olukorrast annab hea aluse tegelikult vajalike võitlusviiside, organisatsioonistruktuuri ja -kultuuri, toetusvajaduse, koostöö, hangete ning kõige muu riigikaitsega seotud parimaks planeerimiseks. Eriti sõjaline valdkond (mis ei ole mingil juhul ainuke riigikaitse osa) on väga kulukas. Raha ja aja kasutamine hangeteks või ettevalmistusteks millekski, mis tegelikult ei ole tõenäoline, võib olla strateegiliselt hävitavate tagajärgedega. Sama ka vastupidiselt. Mittepiisavalt valmistudes või teatud ohte ignoreerides loob riik endale strateegilise nõrkuse, mida saab ära kasutada kogu riigisüsteemi kokkukukutamiseks.

Enne kui planeerida kaitset, tuleb väga selgelt defineerida, kelle või mille vastu on vaja ennast kaitsta. Millised on potentsiaalse ohustaja eesmärgid, vahendid ja meetodid ehk tema strateegia? Alles seejärel saab läbi nn sõjamängude sünteesida oma eesmärgid, vahendid ja meetodid vastase plaanide tõrjumiseks. Lühidalt saab seda nimetada strateegilise planeerimise protsessiks.

Siiski ei tohi ajaloolisel mälul põhinev emotsioon olla strateegilise planeerimise osa, vaid selle aluseks peab olema reaalne ja konstruktiivne analüüs koos selgete definitsioonidega (Lind 2008). Selles mõttes tuleks võimalikku julgeolekuprobleemi vaadata nagu laipa lahkamislaual tema surmapõhjuste väljaselgitamiseks. Külmal, rahulikult, kiretult. Lastes emotsioonidel lennata ja valimatult näiteks nn „Vene kaarti“ lehvitada, kammitseb see rahva, kes on riigikaitse alustala, teatud kindlatesse stereotüüpidesse ja hirmudesse. See omakorda piirab võimet näha paljusid muid aspekte, mis võivad pakkuda nii ennetust kui ka lahendusi võimalikule tulevasele konfliktile.

Samas, olles lõpuni ja avalikult aus oma hinnangutes, võib see tekitada nii paanika oma rahvas kui ka diplomaatiliste suhete halvenemise naaberriigiga. Kumbki ei ole hea. Seega tulebki sellisel tasemel jääda umbisikuliseks ja piisavalt üldiseks. Mitteavalikud detailsed ohuhinnangud on kättesaadavad inimestele, kelle tööks on tegelikku olukorda näha ja analüüsida. Need annavad palju konkreetsema pildi. Siiski ei tule neist ametlikest analüüsides alljärgnevalt juttu, vaid pigem lisamõtteid avalikule kaitsepoliitikale.

3. Majanduslik olukord ja selle seosed konfliktidega

Kasvavate globaalsete pingete olukorras tundub lausa võimatu vältida järjekordseid relvakonflikte. Eelmainitud ohutunnetused viivad rahvad ja seeläbi ka riigid valmisolekusse, et kaitsta varusid (mis ei pruugi paikneda vaid nende territooriumil) enda elatustaseme säilitamiseks. Olles heal järjel, ei taha keegi laskuda vabal tahtel kehvemasse seisusesse. Sama on üldjoontes ka riikidega. Käripides või teisi toetades ei saa anda rohkem kui oma ühiskond seda talub. Kuskil on kriitiline piir ja mida „arenenum“³ on ühiskond, seda kõrgemal on see piir.

Kuidas see on seotud julgeolekuhu ja kaitsepoliitikaga? On, nii otse kui kaude. Miinimumpalk näiteks ei ole iseenesest mingi näitaja, kuid raha hulk, mida inimene saab kasutada oma individuaalse harjunud elatustaseme hoidmiseks, määrab tema rahulolu või mässumeelsuse. Minemata edasi statistikaga, saab hiljutiste uudiste põhjal Kreekast ilmselge pildi, et inimesed ei ole seal nõus oma elatustaset langetama. Nad on valmis minema vägivaldselt vastuollu oma enda valitsusega. Kreeka rahutused ei ole vaid ühekordne ilming, vaid juba pikaajaline mäss, mille

³ Areng on alati suhteline ja sõltub vaatleja kultuuriruumist. See, mida lääne kultuurid peavad arenenuks, võivad loodusrahvad pidada hälbeks ja nii ka vastupidi. Ka siin ei ole kellelgi suuremat õigust teise ees. Universaalseid ja inimkonnaülemaid arengustandardeid ei ole ju tegelikult olemas.

ohtlikkust riigi kui instituudi stabiilsusele ja sealt edasi Euroopasisese relvakonfliktini on murelikult hinnanud ka Prantsuse välisminister (Groves 2011). See on tõsine ohunoot, mida ei ole siiani arvestanud ükski Eestis tehtud ohuhinnang. Kreeka mässajad ei pruugi siia jõuda ja samuti ei pruugi nad otseselt inspireerida eri rahvustest eestimaalasi loopima süütepudeleid Stenbocki maja akendes, kuid kindlasti nõrgendab see nii Euroopa Liidu kui NATO heidutuse toimimist teiste, potentsiaalselt vaenulike riikide suhtes. Selles mõttes toimib selline oht kaude, mitte otse, luues uued võimalused potentsiaalsele otsesele vastasele.

Paraku ei nähtud 2009. aastal julgeolekupoliitika aluste tarvis kirjeldatud ohuhinnanguid koostades ette praeguse majanduslanguse ulatust ja selle põhjustatud ohusituatsiooni. Mitmeti võivad just tänased protsessid Euroopas tõsta nii sisekonfliktide kui ka konventsionaalse sõja ohtu. „Lähitulevik“ on lähenenud märgatavalt. Targad riigi ja kaitsejõudude juhid ei saa ohuhinnanguid aga kunagi lõplikult valmis, sest need muutuvad pidevalt koos maailma ja selle olukorraga. Selles mõttes ei saa oodata näiteks järgnevat kolm-neli aastat, enne kui teha muudatusi julgeolekupoliitikasse. See peab olema elav protsess. Euroopa kukkus oma teise majanduskriisi loetud kuudega, samavõrd kiiresti avaldab see ka mõju julgeolekule Eestis.

Muutunud olukorra tõttu, mida ei osatud varem ette näha, tuleb teha ka vastavad ümberarvestused julgeoleku- ja kaitseplaneerimises kuni võimete arenduse ning hangete korrigeerimiseni välja. Vaid siis saab loota, et mis iganes võimalik oht riiki tabab, oleme enam-vähem valmis. Just enam-vähem, sest ei ole realistlik olla kõigeiks võimalikuks täielikult valmis. Siiski ei tähenda valmisolek vaid enda arendamisele keskendumist, vaid suur osa sellest on vastava, endale soodsa, tausta loomises. On need lepped liitlastega ja kuvand teistes riikides, nagu Eesti kui hea ja õiglase riigi pildil hoidmine maailmas ning samas ka võimaliku vastase ärritamise vältimine – need kõik on määravad osad riigi julgeolekus ning edukuses sõja korral, kui see peaks siiski juhtuma.

Eerik-Niiles Kross leiab üsnagi loogiliselt, et Putini - Medvedevi Venemaa on vaieldamatult tõusnud arvestatavaks jõuks maailmas ja suutnud lüüa tõsiseid mõrasid lääne julgeolekustruktuuri. Võimukliki avaldusest õhkub otsest Impeeriumi taastamise soovi Euraasia Liidu nime all, mis plaanib eelkõige majanduslike meetmetega neelata endasse ümbruskaudsed endised liiduvabariigid. Kuigi Krossi hinnangul ei ole neis plaanides selget kohta Eestil ja teistel Balti riikidel, siis ei tähenda see seda, et tegevust selles suunas ei toimuks. Kuigi aeg ei ole veel küps, on suurimaks ohuks siiski Kremli võimalik otsus tõestada, et NATO Artikkel 5 ei tööta (Kross 2011).

Marcel H. Van Herpen, Cicero fondi direktor, analüüsib ilmekalt Ukraina suveräänsuse hääbumist läbi praeguse presidendi ja valitsuse tegevuse ning tegevusetuse. Selles olukorras ilmneb selgelt Venemaa retoorika vaikselt ja ilma suurema võitluseta Ukraina tagasitõmbamine oma uude impeeriumi (Herpen 2011). Lisada siia veel lääneriikide ja Euroopa Liidu kriitika politiseeruva kohtusüsteemi pärast endise peaministri üle kohtupidamise näitel (Ashton 2011), on mureks tõenäoliselt põhjust, kuna praegused Ukraina valitsejad ei näi sellisest suveräänsuse hääbumisest hoolivatki. Kui Venemaa saavutabki oma eesmärgid Ukrainaga, siis kasvatab see vaid usku ja isu uuteks vallutusteks, et taastada Venemaa *deržava* (Kivirähk 2009).

4. Sõjalise rünnaku ratsionaalsus ja selle tagajärjed ründajale

Eesti ja Balti riigid tervikuna on vaieldamatult olnud Venemaa huviorbiidis ja seda kindlasti mitte positiivses võtmes. Kevadel 2011 avaldati Rootsi Kuninglikus Sõjaväeteaduste Akadeemias koostatud uuringutulemused juhuks kui Venemaa peaks ründama sõjaliselt Balti riike. Raamatus *Till bröders hjälp* (Vendadele appi)⁴ esiletoodud Venemaa operatsioonilised võimed ja detailid on tõenäoliselt realistlikud ning kahtlemata tekitaksid tõsist peavalu läänepool Venemaa piiri. Siiski on üks asi omada ja täiendada sõjaväelisi jõude, hoopis teine küsimus on poliitiline tahe ning ratsionaalsus sõjategevust ka ellu viia.

Tänapäeval ei lähe riigid sõtta kergekäeliselt. Iga riigi sõltuvus teistest riikidest seab hulgaliselt poliitilis-majanduslikke piiranguid, millega peab arvestama iga vähegi mõtleval riigipeal. Baasreegel on see, et sõjast oodatav tulu peab ületama kulud nii materiaalses kui ka mittemateriaalsetes väärtustes. Ükski riik, kui rikas tahes, ei saa lubada omale kahjulikku sõda. Nagu Kreeka ajaloolane Thucydides (460-395 EKr) tabavalt on leidnud, et sõja alustamiseks on vaja õiget segu hirmust, aust ja huvist (ahnusest?), ei piisaks vaid huvist, et alustada sõda (Thucydides 1976). Huvi võib olla mõjutatud ka au haavamisest või säilitamise vajadusest (emotsionaalne aspekt). Otsus kedagi rünnata on alati mõjutatud ka hirmust riski ees, mis saab sõja ajal ja peale sõda. Samasse kategooriasse jääb ka kaalutlus, et mis saab riigist edasi kui sõtta ei minda? Mida targem riigijuht, seda vähem laseb ta ennast mõjutada emotsioonidest ja kaldub rohkem kalkuleerima huvi ja riskide vahel.

Eelmainitud arenev olukord Euroopas esitab kahtlemata väljakutseid nii Euroopa Liidu julgeoleku- ja kaitsepoliitikale kui ka NATO kokkuleppe artikkel 5 deklaratsiooni, kollektiivkaitse rakendumisele kui toimub rünnak ühe vastu, tõsiseltvõetavusele. Teisisõnu, kui juba *heidutus* vastasele väheneb, siis võrdeliselt sellega kahaneb ka tõenäoliselt *reaalne kollektiivne kaitsevõime*. Selles mõttes võib 2009/2010 aasta ohuanalüüs olla praeguseks juba tõsiselt aegunud, mis juba iseenesest kujutab ohtu tegelikule Eesti kaitsevõimele.

Heidutus on pidevalt kasutatav termin nii julgeolekupoliitikas kui ka muudes ametlikes avaldustes (Ilves 2010). Heidutus tähendab tegelikult hirmutamist, vaenupoole ratsionaalsel kaalutlusel mängimist, et kui sa ründad meid, siis kannad kahju. See on seega ähvardus, mis on tihti otse väljaütlemata. See peab olema *tunnetus* vastasele, et reaalne kahju ja kannatus on olemas, kui ta tegutseb. Seega kogu heidutuse võti on vastase ettekujutuses sellise ähvarduse realiseerumine. Sellest on oluline aru saada ka kaitseplaneerimisel ja ka ise tegutsedes, ehk heidutus ei ole iseenesest see, mis me tahame et ta oleks, vaid kuidas teine pool meie tegevust ja jõudu tunnetab. Selles mõttes ei saa heidutust pidada reaalseks või ebareaalseks, see kas on nõrk või tugev vastase silmis. Vaid see määrab, kuidas just tema seda näeb, mitte see, kuidas heidutuse teostaja seda soovib näha. Seega saab heidutus toimida vaid läbi kommunikatsiooni, nii otsese kui kaudse. Sõja vastu heidutades tuleb vastasele näidata oma vägede suutlikkust ja tugevust. Selles mõttes oma võimeid ülesalastades, nagu tihti kombeks, toimib see vastupidiselt heidutuse nõuetele. Heidutus peab siiski kujundama suurema võimekuse ettekujutuse kui seda on tegelikkus. Samas tuleb jällegi silmas pidada, et ei hirmutataks üle mõistliku piiri, kuna see võib

⁴ Raamatust *Vendadele appi* on teinud hea ülevaate Riina Kaljurand Kaitseuuringute keskuse kodulehel:

[http://www.icds.ee/index.php?id=73&tx_ttnews\[tt_news\]=928&tx_ttnews\[backPid\]=71&cHash=e33232f43b](http://www.icds.ee/index.php?id=73&tx_ttnews[tt_news]=928&tx_ttnews[backPid]=71&cHash=e33232f43b)

hoopis provotseerida heidutatava rünnakut. Siin muutub esmatähtsaks, hea heidutuse loomisel, vastase loomuse ja tema ratsionaalsuse tunnetamine.

Vene rahvas peab ennast suureks ja tugevaks. See on osa nende aust, identiteedist. See on nii au kui ka huvi küsimus ja selle aspekti alavääristamine mistahes avaldustega on solvav ning vaenu õhutav. Rahvuslik identiteet ja sellest lugupidamine eriti teiste poolt on oluline mõjutaja nii rahu kui sõjas. Igal riigijuhil on vaja oma võimu säilitamiseks pidevalt luua rahva poolehoidu ja emotsionaalse rahvusliku ambitsiooni ülalhoidmine on üks kindlaim viise selleks. Eelmised Riigiduuma valimised olid kantud sellistest „meie ja nemad“ loosungitest ja pikaajalises plaanis toimub psühholoogiline vastandumine igapäevaselt.

Siiski ei annaks Balti riikide sõjaline vallutamine Venemaale mingeid reaalseid eeliseid ega majanduslikku tulu (puuduvad arvestatavad maavarad). Lühiperspektiivis tasuks sõda ennast ära vaid tasaarvelduse mõttes – mis sai kulutatud sõjakäigule (kütus, laskemoon ja tehnika), saab ka purustamata varudest tagasi kas samavõrd või sarnases vääringus. Samas ei ole see sõja alustamiseks ja pidamiseks piisav majanduslik argument. Ka varasematel aegadel spekulieritud jäävabade sadamate haaramise soov ei ole tegelikult piisav, see ei anna mingit olulist väärtust ründavale riigile.

Pikemas perspektiivis ja rahvusvahelises kaubavahetuses aga tekivad suure tõenäosusega tõsised häired sõjalise rünnaku korral Balti riikidele. Venemaa on maailma suurim maagaasi ja suuruselt teine nafta eksportija (CIA 2011), seega moodustavad ainuüksi need artiklid olulise osa riigi sissetulekust (erinevatel hinnangutel ligi poole kogu riigi sissetulekust). Olukorras, kus Euroopa riigid oleks valmis kasvõi protesti märgiks Venemaalt tuleva gaasi ja nafta kraanid kinni keerama, oleks katastroofilised tagajärjed Venemaale.

Ühest küljest saab vaadelda Venemaa mõjuvõimu laiendamist Euroopa riikide üle, seades viimaseid sõltuvusse odavamast kütusest (Nord Stream 2011). Teisalt jällegi loob Venemaa omale ka strateegilist nõrkust, sest seab end samamoodi sõltuvusse seeläbi saadavast välisvaluutast. Kas sõja korral on peamised Euroopa partnerid ja Türgi nõus loobuma Venemaa gaasist ning naftast, on täiesti omaette küsimus. Olukorras, kus seda ei tehtaks, satuks löögi alla nii Euroopa Liidu kui ka NATO ühtsus kuni nende liitude lagunemise tõenäosuseni. Selleks ei ole praegu valmis ei Euroopa ega USA, seega vähemalt majanduslikud sanktsioonid agressori vastu peavad järgnema (Neretnieks 2011). Pikemas perspektiivis tähendaks see Venemaa majanduse kokkukuivatamist, millel saavad olema keerulised tagajärjed valitsevale eliidile ja muidugi tervele riigile. Seega mitmes mõttes oleks tegu nokk kinni – saba lahti olukorraga, mille tulemeid on väga raske prognoosida. Mingil juhul ei ole Venemaa sellises olukorras võitjate hulgas, kuid seda ei pruugi olla ka Balti riigid. Kas keegi saab absoluutselt välistada võimalust, et Saksamaa ei keeragi Nord Streami kraani kinni? Pigem ei saa, sest see otsus sõltub eelkõige Saksamaa rahva hetkeolukorrast ja prognoosidest elatusaseme säilitamisele tulevikus. Selles mõttes võib vastav otsus olla Saksamaa juhtide jaoks täiesti ratsionaalne ja mõistetav, sest nemad on vastutavad eelkõige oma enda rahva ellujäämise eest.

Siiski tuleb vaadelda mõningaid võimalikke sõjastsenariume ja nende raskuspunkte, sest nendest algab nii heidutuse kui ka reaalse riigikaitse kujundamine. Peamised mõttekohad lisaks sõjalis-strateegiliste lahenduste otsimiseks võiksid olla ka diplomaatilised. Viimased just aspektis, kuidas juba ette vähendada vaenupoole võimalikku õigustust rünnakuks muu maailma silmis.

Tõenäoliselt on vaid kaks ratsionaalset ja tegelikku põhjust, miks Venemaa võiks sõjaliselt Balti riike rünnata: kaugemale ulatuvad huvid kui Balti riigid ise

(pseudosõda) ja Balti riikide kaitse (ja ka ründevoime) arenedes vajadus neid korrale kutsuda läbi füüsilise hävitustöö (karistusrünnak).

5. *Pseudosõda*

Pseudosõja põhjused ja ajendid asuvad väljapool rünnatavat riiki. Eesmärk on kas tähelepanu kõrvale juhtimine millelki oluliselt või kolmandate riikide, organisatsioonide hoiatamine. Tähelepanu võib juhtida kõrvale mitmel eri põhjusel. Näiteks tõmmatakse ühe riigi ründamisega teiste tähelepanu oma tegeliku peatse ja peamise ründeobjekti juurest ära, et seda rünnata kõige soodsamal hetkel. Samuti võib eesmärgiks olla oma rahva tähelepanu eemale juhtimine kasvava rahulolematuse korral siseriikliku olukorraga. Samuti saab seda kasutada hoiatusena teatud tegevustest või protsessidest hoidumiseks kolmandate osapoolte poolt.

Sõjakäik Georgia vastu oli tõenäoliselt mitmeti sõda millegi muu nimel kui Georgia enda vastu. Medvedevi väitel sai sellega peatatud NATO laienemine Venemaa piiride lähistel (Dyomkin 2011). Samuti sai kahjustatud Nabucco gaasijuhtme projekt, mis on planeeritud tagama Vene gaasi sõltuvuse vähendamist Euroopas (Nabucco 2008). Seega muutus sõda iseenesest vaid meetodiks, kuidas saavutada Venemaa poliitilisi ja majanduslikke eesmärke hoopis suuremas pildis ja pikemas perspektiivis kui sellel on seoseid Georgiaga.

6. *Karistusrünnak*

Teatud olukorras kannatuse katkemisel või ka nõrgestamise eesmärgil on võimalik kiire ja lühiajaline karistusoperatsioon just vastase võimete arengu peatamiseks. Venemaa asetab endiselt suurt rõhku õhudessandi võimekusele. Lähiaastatel on Venemaa Õhudessantvägede ülema, kindral Vladimir Shamanovi sõnul kavas suurendada elukutseliste dessantväelaste arvu praeguselt 9500 mehelt 20 000 võitlejani (Kudenko 2012). See on arvestatav jõud, mida saab liigutada tundide jooksul Eestimaa ka kõige kaugemasse nurka ja seda koos suure hulga lahingtehnikaga. Eesmärk oleks sel juhul kaitseväge varude ja tehnika hävitamine, taristu kahjustamine määral, mis lööks meid piltlikult aastaid kaitsevõime arengus tagasi. Sellise operatsiooni pikkus ei pruugi kesta üle mõne päeva ja heaks ajastuseks on nädalavahetus, mil enamus meie kaitseväge puhkab. Sihtmärgiks langevad kindlasti suuremad väeosad, Ämari lennubaas, Õhuväge statsionaarsed radarid ja mobilisatsioonilaod. Üllatusrünnakuga tekitatakse nii palju kahjustusi kui võimalik, keskendudes just materjali hävitamisele, mitte inimeste, ja siis tõmbatakse tagasi oma territooriumile (nii maa kui mere kaudu), enne kui rünnatu suudab toibuda.

Tarbetu on vist lisada, et sellise stsenaariumi korral on liitlaste tegutsemine pehmelt öeldes raskendatud. Kui ründaja on peale rünnakut tagasi tõmbunud oma territooriumile, ei ole tegelikult mõeldav vasturünnaku sooritamine, sest see võrduks uue ja palju ulatuslikuma sõja alustamisega. Alati saab agressor ka leida „süüdlase“, kes tegutses käsku või keeldu rikkudes ja teda ka avalikult karistada. Seejärel palutakse peaaegu vabandust juhtunu pärast ja nii see jääbki. Lõpuks ei ole sel vahet, sest kahju on tehtud ja lisaks põhjustatud hävingule oleks kahjustatud ka olulisel määral rünnatud rahva usk oma riigi võimekusse, koos kõigi selle negatiivsete tagajärgedega.

7. Sõja alustamise peamine meetod – provotseeritud sisekonflikt

Ettevalmistatud sisekonflikt on peamine meetod, mida Venemaa eelistab kasutada sõja alustamiseks väljapool oma territooriumi. Sellist stsenaariumi on Venemaa praktiseerinud läbi ajaloos, näiteks Eestiski üritatud 1924. aasta kommunistide ülestõus (Riigiarhiiv), Mägi-Karabahhia konfliktihõngu ülahoidmine Armeenias ja Aserbaidžaanis vahel (Qafarli 2011) või mitteammu toiminud Georgia sõjakäigu õigustuseks saanud sisekonflikti tekitamine Lõuna-Osseetias ja Abhaasias (Medvedev 2008). Eestis oleks selliseks sihtgrupiks vene kogukond ja füüsilise piirkonnana eelkõige Kirde-Eesti. Hetkel küll ei ole pinnas sellise konflikti tekkeks väga soodne, kuid keegi ei tea tulevikku ette. Mida vähem pöörab Eesti valitsus tähelepanu kohalike venelaste inforuumi kujundamisel, seda ettearvamatumad saavad olema arengud nende meelsuses. Ettekujutused loevad. Venemaa igal juhul töötab soodsa pinnase loomise tarvis. See on alati pikk protsess ja kuigi vajadus selleks ei pruugigi realiseeruda, siis pikaajalise planeerimise põhimõtetest lähtudes, on tal otstarbekam seda „rauda tules hoida“. Olukorras, kus oleks vaja selline sisekonflikt kiirelt tekitada, on õnnestumise võimalused alati suuremad, kui ettevalmistused on tehtud ja kriitiline mass mõjutatud inimesi olemas. Selles mõttes võis nn Pronksiöö mõned aastad tagasi olla kontrollharjutus testimaks kaasmaalaste valmisolekut ja ka Eesti reageerimisvõimet.

Välismaailma, sealhulgas Balti riikide vaenulikkuvandit, on Venemaa valitseva eliidi poolt ka teadlikult kujundatud vastavalt venemaalaste meediaruumis viisil, mis toidaks rahva solvumist. Eredamaks näiteks on nende kaasmaalaste halvem kohtlemine põliselanikest, Venemaa alavääristamisest ja muust sellega seonduvast (Шмелев 2011). Kas see tegelikkuses toimib või mitte, muutub ebaoluliseks. Seni, kuni inforuum on kinnine ja näiteks Eestimaa venelased selles ruumis vastupidiste väidetega ei esine, kasvab kuvand fašistlikest eestlastest. Olukorras, kus riik ütleb, et nüüd on vaja täita kohust oma rahva ja isamaa eest läbi sõja sellise pahalase vastu, on keskmine kodanik valmis relva haarama kõhkluseta. See on ideaalis nii, viimased Riigiduuma valimised annavad jällegi märku siiski aastaid valitsenud võimupartei usalduse langusest, võiks eeldada keskmise kodaniku arusaamist, et kõik, mida propagandamasin ütleb, ei olegi puhas kuld. Siiski tuleks ka Eesti poliitikutel omal siin pisut tuhka pähe raputada. Iga läbimõtlemata avaldus, mida saab vastaval viisil tõlgendada, tuleks siiski väljaütlemata jätta. Suurustamine Venemaale hellas teemas ei tooda julgeolekut riigile pikemas perspektiivis, vaid pigem vähendab seda. Sõnaseadmise kunst on varemgi ajaloos otsustanud riikide saatust.

Utreerides olukorda, kus selline vägivaldne konflikt oleks võimalik tekitada, võib arendada päris huvitavaid stsenaariume. Kujutagem ette, kus eestlaste ja venelaste vahel pöörab olukord Narvas ja Kohtla-Järvel veriseks konfliktiks, mida politseil on võimatu oma jõududega kontrolli all hoida. Nüüd tuleks kaasata kaitsejõud korra tagamiseks. Automaatselt on tegemist siseriikliku relvastatud konfliktiga ja see annaks Venemaale õiguse küsida ÜRO julgeoleku nõukogult mandaati rahutagamiseks. Tal on vähemalt kaks head põhjendust. Esiteks on oht, et konflikt laieneb Venemaa territooriumile ja ohustab seeläbi isegi riiklikku eksistentsi. Teiseks on Venemaa töotanud aidata oma kaasmaalasi ohtusattumise korral igas riigis, vajadusel kasutades sõjalist jõudu (Военная доктрина Российской Федерации 2010).

Olukorras, kus ülejäänud Euroopa on keskendunud näiteks Kreeka kodusõja rahustamisele ja NATO on endiselt lõksus Lähis-Idas (eriti kui võetakse ette sõjakäik Iraani vastu), ei jäägi julgeolekunõukogul palju muid valikuid kui Venemaa

ettepaneku aktsepteerimine. Rahvusvahelise õiguse vaatenurgast oleks Venemaa poolt korraldatud invasioon Eestisse igati õigustatud, vaatamata Eesti meeleheitlikele protestidele. Isegi ameeriklased ei saa siin aidata, nad on ju ise selle igati õilsa eesmärgi nimel kavandatava rahutagamisoperatsiooni julgeolekunõukogus heaks kiitnud. Veel dilemmasid: selliselt heakskiidetud operatsioonile vastuhakkamine Eesti kaitsejõudude poolt oleks defineeritav rahvusvahelise õiguse rikkumisena. Me ei tohikski vastu hakata, vaid oleme kohustatud igati vene rahuvalvajatega koostööd tegema. Nemad seavad reeglid.

8. Tuumaheidutus ja tegeliku olukorra irratsionaalsus

Venemaa on tuumarelva omav riik. Külma sõja perioodi jäänud tuumaheidutus riikide vahel on mitmes mõttes kaotanud oma tähenduse, kuid ei saa välistada selle taas kord areenile tõusmist. Siiski on juba mitukümmend aastat olukord selline, kus ühe riigi poolne tuumarelvakasutus teise sarnase riigi vastu lõpeks kindlalt terve maailma hävinguga. Tuumaarsenal on lihtsalt nii ebamõistlikult suur, et selle kasutajad põhjustaksid vältimatu kollektiivse enesetapu. Mis võiks olla nii irratsionaalse käitumise ajend? Ainuke, mis tundub loogilisena, võib olla riigijuhtide niivõrd väljapääsmatu olukord, kus ei ole enam mingitki võimalust. Sellele peaks lisanduma ka tubli annus vaimset ebastabiilsust.

Siiski on lisaks võimsatele strateegilistele tuumarelvadele olemas ka nn taktikalised tuumarelvad, millega saab tekitada suhteliselt lokaalset kahju. Need on sisuliselt väikesed tuumalõhkepead, mis asuvad lennukipommides, suurtükimürskudes, lühimaa rakettides ja isegi maamiinides. Hinnanguliselt on Venemaal selliseid relvi alles 17 000 ringis ja need ei käi tegelikult ei tuumarelvastuse vähendamise ega ka tavarelvastuse kontrolli lepete alla. Peale külma sõja lõppu arvati, et neil ei ole mingit ratsionaalsust, kuid Venemaa näeb neis relvades pigem ühte oma peamist relva *limiteeritud* sõja korral, mis ei pea olema isegi tingimata ohuks riigi eksistentsile. Venemaa kehtiv sõjaline doktriin näeb ette isegi ennetavat tuumarelva kasutust (Военная доктрина Российской Федерации 2010). Pidevalt jätkub ka nende relvade arendamine ja täiustamine (RIA Novosti 2009). Siiski on väga suur tõenäosus, et ka taktikalise tuumarelva kasutus kasvab kiiresti üle võimsama tuumarelva kasutamiseks vastase vastu ja see olekski hävingu algus (Herpen 2011).

Taktikalise tuumarelva kasutamine otseselt Balti riikide vastu oleks siiski keeruline ja isegi ebaratsionaalne, kuna mõeldud on need vastase suuremate väekoondiste vastu. Tänapäeval sellise tuumalöögi toomine tsiviilisikute vastu ületaks tõenäoliselt igasugused talutavuse piirid rahvusvahelisel areenil. Esiteks on tsiviilisikute massiline ja sihipärane hävitamine vastuolus senikehtiva rahvusvahelise õigusega ja teiseks tõstab see teiste riikide hirme, et seda võidakse kasutada ka nende rahva vastu. Sanktsioonid oleksid paratamatud ja valusad. Kuna ei Eestil ega teistel Balti riikidel ei ole arvestatava suurusega sõjalisi üksuseid, siis ei oleks taktikalise tuumarelva kasutamine kuidagi õigustatav.

Siiski ei saa taktikalise tuumarelva kasutamist absoluutselt välistada. Sellega saab efektiivselt kahjustada rünnaku korral appitulevate teiste riikide vägede koondumisalasid väljapool Balti riike. Rootsi kindralmajor Karlis Neretnieks leiab, et olukorras, kus Balti riikide territooriumid on okupeeritud, võib Venemaa siiski ähvardada tuumarelva kasutamise, et heidutada rünnakute eest „Vene julgeolekutsooni“ vastu. Selle võimaluse vältimiseks näeb kindral ainsa võimalusena mingigi osa Balti riikide territooriumi hõivamise vajadusest juba enne konflikti

puhkemist (Neretnieks 2011). Siiski, on sellise stsenaariumi puhul väga suur oht läänepoolsele karistuslöögile ja olukorra väljumine kontrolli alt on täiesti võimalik. Samas toimib selline ähvardus kindlasti paljudele riikidele efektiivse heidutusena ja väed võivad jäädaagi saatmata.

Ühendriikide endine kaitseminister Caspar Weiberger on vägagi realistlikult kirjeldanud oma 1998. aastal kirjastatud raamatus „The next war“ Venemaa Euroopa vallutuse tulevikustsenaariumi 2006. aastal (Weinberger ja Schweizer 1998). See sõda ei saanud küll tõeks selles ajaraamis, kuid hämmastavalt mitmed arengud Venemaa kaitsevõimes ja doktriinis on saanud või saamas reaalsuseks. Arendatav ballistiliste raketite vastane kaitseüsteem ja taktikalise tuumarelva kasutamise kontseptsioon on tänaseks omal kohal.

9. Eesti kaitsevõime: ideaalid ja tegelikkus

Liikudes ohustsenaariumitelt sõjalise kaitsevõime suunas tuleb vaadelda printsiipe ja juhiseid julgeolekupoliitika alustes ning riigikaitse strateegias. Seejärel saab neid kõrvutada olemasolevate võimete ja arendusplaanidega. Vahepeal tuleb siiski küsida ka kõrgemate suuniste asjakohasuse järgi ja samuti täpsustusi, et mida ühe või teise juhisega mõeldud on.

Avara julgeolekukäsitluse idee seisneb selles, „et julgeoleku kindlustamiseks laieneb ja süveneb riigi institutsioonide omavaheline ja rahvusvaheline koostöö ning sellesse kaasatakse ühiskonna muud osalised. Julgeoleku tagamisel tuleb teha tsiviil-militaarkoostööd ja kasutada selles tekkivat lisaväärtust“ (Eesti julgeolekupoliitika alused 2010: 9). Avar käsitlus (*comprehensive approach*) on ka NATO trenditermin olnud viimased aastad. Seda on lihtne kirja panna, kuid selle rakendamine on osutunud vägagi keeruliseks. Iga instituut koosneb inimestest ja nende egodest. Sellest tulenevalt on keeruline ja aeganõudev: esiteks saada kõik osalised ühisele arusaamisele ja pühendumisele; teiseks jaotada rahalisi vahendeid parimal ehk eesmärgipärasel viisil. Ühine arusaamine ei tähenda vaid kõrgeimate juhtide poolt eesmärkides kokkuleppele jõudmist, vaid kindlasti ka protsessi suunamise ja tagasiside korraldamist läbi terve süsteemi nii vertikaalselt kui ka horisontaalselt igal erineval tasandil. Just viimane on Eesti riigikaitse üks suurimaid kitsaskohti – range subordinatsioon ja ülepingutatud bürokraatia surmavad head mõtted ja efektiivsed lahendused. Subordinatsiooni ehk range alluvusvahekorra kaudu saab küll tagada mingisugust kontrolli protsesside üle, kuid kaotused tulevad ajas ning ideedes. Paraku saab ka selle taha peita juhtide rumalust ja vigu, mis on tervele kaitseüsteemile kõige suuremaks ohuks.

Järgnevalt tuleks vaadelda eeldusi, millele Eesti saab üles ehitada reaalselt kaitsevõimet. Neid võib vaadelda väliste ja sisemiste tegurite kaudu. Välimised tegurid laiemas mõttes on kõik, mis on riigi kaitsevõimega seotud rahvusvaheliste ühenduste, liitude ja kahepoolsete lepingute või lubaduste kaudu. Kitsamas mõttes välised ja samas laiemas mõttes sisemised tegurid oleks ühe ametkonna või võimet arendava instituudi lepped, koostöö jms teiste riigisiseste instituutide ja organisatsioonidega. Viimaks, kuid vast kõige olulisemaks on kitsamas mõttes sisemised tegurid ehk iga instituudi sisemine korraldus ja tema juhtide kvaliteet ning pädevus.

10. Heidutus ja reaalne kaitsevõime

Julgeolekupoliitika ütleb kindlameelselt, et „liikmesus NATO*s kindlustab* Eesti julgeolekut ning võimaldab tulemuslikult osaleda rahvusvahelises julgeolekukoostöös.“ (Eesti julgeolekupoliitika alused 2010: 9). Seletuskiri on veelgi konkreetsem ja väidab, et „Eesti julgeolek on NATO ja EL liikmena *kindlustunud*.“ (Eesti julgeolekupoliitika alused. Seletuskiri 2010: 3).

See on ehk pisut liiga resoluutne deklaratsioon. Ei kindlusta liikmelisus iseenesest veel midagi. Vaieldamatult on NATO trump kaardipakis praegusel ajahetkel, kuid kunagi ei tea, mis saab tulevikus. Iga võimalik Eesti vastane teab ja tunnetab seda ning teeb kõik endast oleneva sellise kindlustuse ehk heidutuse vähendamiseks.

Kuigi oleme osalised kollektiivkaitses nii NATO liikmena kui ka oma sõjalist võimekust suurendavas Euroopa Liidus, ei toimi riigikaitseks oluline heidutus siiski iseenesest. Sisuliselt jaguneb sõjaline kaitsevõime kaheks oluliseks komponendiks: heidutus ja reaalne kaitsevõime. Nagu eespool kirjeldatud, on heidutuse loomine tegelikult mäng võimaliku agressori ratsionaalsusel, kus talle peab jääma mulje, et rünnaku korral on tema kahjud suuremad kui oodatav kasu. Taktikalisel tasandil kasutatakse heidutust petmisel, kus näiteks nõrgalt kaitstud suunda rajatakse pettepositsioone, võltsmiinivälju, tankimakette jne. Loomulikult ei piirdu heidutus ainult petmisega, vaid seda luuakse ka reaalsete jõudude liigutamisega. Üks jalaväekompanii (ca 100 meest), olles avastanud, et tema vastu liigub vastase soomusbrigaad (3000-4000 meest), on vägagi heitunud ja loobub rohkem kui kindlalt oma esialgsest plaanist samas suunas edasi liikuda, sest see võrduks enesetapuga. Heidutus põhineb seega alati vastase veendumusel olukorra tõsidusest. Selleks, et vastane üldse saaks kahelda oma võimes eesmärke saavutada, peab ta teadma, mis raskused teda ees ootavad või võivad oodata.

Samal põhimõttel tuleb käsitleda ka kollektiivkaitses heidutust rahuajal. See on siiski vaid deklaratsioon, ei midagi tõsiselt füüsilist siin ja kohapeal. Mida kindlameesemad avaldused (nii sõnades kui tegudes), seda reaalsem heidutus see on. Siiski tõenäoliselt mitte piisav, et anda absoluutset garantiid. Eestit vallutada sooviv ülekaalukas vastane analüüsib väga põhjalikult heidutuse tõsiseltvõetavust. Kas ka rünnakuotsused alati sellist analüüsi arvestavad, on raske öelda, sest mitte alati ei pruugi otsustajate emotsioonidel ja ambitsioonidel ratsionaalsusega midagi pistmist olla. Just otsustajad, ehk inimesed on võtmesõna, sest ka meie võimalik vastase otsustaja kõrgeimal tasandil on siiski kõigest inimene, kes teeb strateegilisi otsuseid oma tunnete, kogemuste ja muudele inimlikele aspektidele tuginedes. Inimesel on alati vabadus heidutusse kas uskuda või mitte.

Seega on tõelise heidutuse aluseks alati reaalne kaitsevõime. Kaitsevõime jaguneb Eesti puhul kaheks oluliseks komponendiks: esmane kaitsevõime (seni, kuni liitlased 5. artikli alusel appi tulevad) ja sellest hetkest alates ühisoperatsioon riigi territooriumi puhastamiseks siia tunginud vastasest. (Eesti julgeolekupoliitika alused 2010: 13-14). Lihtne ja loogiline. Siiski vaid teoreetiliselt. Nagu eelpool kirjeldatud stsenaariumitest näha võis, ei pruugi sellistel juhtudel NATO saada Artikkel 5 mandaati, kui invasioon on kooskõlas ÜRO julgeolekunõukogu otsusega rahutagamiseks ja teise stsenaariumi puhul lihtsalt ei jõutaks reageerida.

11. Esmane iseseisev kaitsevõime: mis see on ja kui kaua see peab kestma?

Tulenevalt eelnevast peab riigil eksisteerima piisava tugevusega enesekaitsevõime ja –süsteem, mis peab olema võimeline ilma kõrvalise abita piisava aja vastu pidama.

Julgeolekupoliitika kohaselt peab *esmane iseseisev kaitsevõime* tagama kiire reaktsiooniga „Eesti sõjalise kaitse ning põhieeldused kollektiivkaitse rakendamiseks ka olukorras, kui Eestit on rünnatud ootamatult, sest Eesti sõjaline kaitse on kavandatud Põhja-Atlandi lepingu artiklis 5 ettenähtud kollektiivkaitse operatsioonina.“ (Samas 13-14). Lisaks ütleb julgeolekupoliitika ka seda, et Eesti-vastase sõjalise tegevuse ennetamiseks ja tõrjumiseks kasutatakse totaalkaitse põhimõttel kõiki võimalusi, sh nii riigistruktuuride kui ka rahva jõupingutusi (Samas 13). Ja veel vast kõige olulisemana, et „Eesti valmistub riigikaitseks pidevalt ning *kaitseb end igal juhul* ja ükskõik kui ülekaaluka vastase vastu,“ (Samas) millele riigikaitse strateegia lisab eriti olulise komponendi, et „kui Eesti kaotab ajutiselt kontrolli osa riigi territooriumi üle, osutavad Eesti kodanikud sellel alal vastasele vastupanu.“ (Riigikaitse strateegia 2010: 5).

Need on Eesti kaitsepoliitika alustalad. Kuid kas need on ikka piisavad ja õige rõhuasetusega? Kas me suudame ennast kaitsta seni, kuni appi tullakse? Need on kesksed küsimused. Kaua see appitulek aega võtab ja pisut skeptilisemalt: kas ikka kindlalt tullakse? Kui ei tuldagi ja piirduakse vaid poliitiliste avaldustega, mis siis saab? Millised on plaanid B ja C? Need on vaid osa küsimusi paljude riigikaitsete ja ka tavakodanike peades ning kindlaid vastuseid neile ei ole veel ühestki juhiseist võtta. Vastase poolt hõivatud aladel vastupanu osutamist peab deklareerima, kuid kuidas Eesti valmistub selleks?

NATO esialgsetele plaanidele vastavalt on esimene toetusüksus 5. artikli (Põhja-Atlandi leping 2004) rakendamise korral NATO kiirreageerimisjõud (*The NATO Response Force* ehk NRF), mis koosneb maa-, mere-, õhu- ja eriüksuse komponendist. Vastav üksus on kõrges valmisolekus, selle ametlik reageerimisaeg on viis päeva käsu saamisest. Kokku on selles üksuses hinnanguliselt ligi 25 000 sõjaväelast ja nende varud võimaldavad pidada lahinguid kuni 30 päeva. Ülesanne on olla esimene jõud, mis liigub kriisipiirkonda, et luua võimalus ajas ja ruumis järgnevatele üksustele rünnaku all oleva riigi toetuseks. Seega peavad teised NATO riigid saama oma väeüksused lahinguks valmis ja rünnatud liikmesriigi territooriumile vähem kui 30 päevaga.⁵ Kas see ka reaalsuses nii toimiks, on keeruline küsimus.

Maailmas ei ole mitte midagi ideaalset, seega ei saa surmkindlalt loota ei viie-ega ka kolmekümnapäevasele abipaketile. Esmane kaitsevõime võib alati muutuda *püsisaks kaitsetegevuseks*, kus ajaraam on kaugelt üle 30 päeva. Põhjused peituvad eelkõige poliitilistes mängudes ja ka liitlaste reaalses sõjalises võimekuses.

Ei ole saladus, et tegelikult on liikmesriikidel NRFi mehitamisega probleeme ja seetõttu on ka uue kontseptsiooni kohaselt vähendatud kiirreageerimisüksuse IRF (*Immediate Response Force*) suurust 14 000 meheni.⁶ Pealegi ei ole siiani NRFi kasutatud kordagi sõjalises konfliktis, seega puudub reaalne kogemus selle väe efektiivsuses. Lisaks saab liitlasvägede kaasamise tagada vaid liikmesriikide endi

⁵ The NATO Response Force, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm?selectedLocale=en

⁶ Allied Command Operations. *The NATO Response Force*, <http://www.aco.nato.int/page349011837.aspx>

poliitiline otsus, mis on alati ettearvamatu ja sõltuvuses nii paljudest erinevatest faktoritest, mille üle Eestil ei ole vähimatki kontrolli.

Võtame kas või jällegi 2008. aasta Venemaa-Georgia konflikti ja võrdluseks Eesti-Georgia pikaajalised sõprussuhted. Rünakute all ägav Georgia oleks tõenäoliselt rohkem kui hea meelega võtnud vastu igasugust sõjalist abi, kuid meie piirdusime vaid poliitiliste avaldustega. Jah, legaalses mõttes ei olnud meil kohustust, sest Eestit ja Georgiat ei seo vastastikkuse sõjalise toetamise leping, nagu on seda 5. artikkel, kuid põhimõtteliselt jätsime nad üksi. See oli poliitiline kaalutlus ja tõenäoliselt vägagi ratsionaalne, mis lähtus Eesti riigi huvidest ja sellel ei olnud midagi pistmist Georgiaga iseenesest. Mõistmata hukka meie otsustajaid, tahan vaid viidata võimalusele, et selline olukord ei ole ka välistatud 5. artikli korral. Kunagi ei ole absoluutset garantiid ja see ongi reaalsus.

Eesti paneb suuri lootusi just Ameerika Ühendriikide abile võimaliku sõja korral (Eesti julgeolekupoliitika alused 2010: 10-11), kes on vaieldamatult NATO kõige võimsam liige. Siiski Ühendriikide presidendi viimaste avalduste valguses, millega alustatakse riigi sõjaliste võimete olulist vähendamist (Department of Defense 2012), on see ilmselge „kindlustuskatte“ hõrenemine terve Euroopa jaoks.

Kuid mis siis teha? Kas suudame ennast “esialgselt” kaitsta? Kuidas ja kui pikaks võitluseks peaksime valmistuma? Mis saab juhul, kui abi ei tulegi? Need on küsimused, mis tahavad selgeid vastuseid iga sõduri, kaitseleitlase, reservväelase ja ka tavakodaniku jaoks. Mehed ja naised, kes peavad asuma sõja korral relvaga füüsiliselt vastu ülekaalukale vastasele, peavad väga selgelt teadma eesmärgi, kasutada olevaid varusid ja kõikvõimalikke varuplaane. “Valge laeva” lootus ei võitle iseenesest, kibe reaalsus võib olla teistsugune, nagu rahvas ka varem on kogenud. Just see sunnib planeerima ning arendama Eesti kaitsevõimet nii, nagu oleks esmane kaitsevõime tegelikult püsiv kaitsevõime. Selles osas paraku puudub täna selge juhised ja ettevalmistus.

Kriitikanool tuleb lennutada ka lubadusele, et „Eesti sõjaline kaitse on kavandatud Põhja-Atlandi lepingu 5. artiklis sätestatud operatsioonina. Eesti annab operatsiooni elluviimiseks vajalikud üksused NATO käsuliini“ (Riigikaitse strateegia 2010: 7). Selline deklaratsioon ise-enesest laseb oma sõjaväelaste mõttevõime lõdvaks – keegi targem NATOst hakkab ütleva, et mida ja kuidas teha. See ei ole ratsionaalne, vaid kujutab pigem ohtu nii sõjaks valmistumisel kui ka sõjapidamisel. Kellelgi võõral ei saa olla paremat ettekujutust ja tunnetust meie rahva, väe ja maa üle, kui oma juhtidel. Need kolm eelmainitud on kõige alus sõjapidamises. Et neid vastasest edukamalt kasutada võidu saavutamiseks nii strateegilisel, operatsioonilisel kui taktikalisel tasandil, peavad seda tegema inimesed, kes on siin kasvanud ja seda ette valmistanud. Keegi väljapoolt ei saa seda teha edukamalt ja ka säästlikumalt.

Mõni aasta tagasi oli mul arutelu tuttava Rumeenia koloneliga doktriinide ja esmase kaitsevõime üle. Ta väitis, et nende kaitsekaitse ja ettevalmistused riigikaitseks näevad ette sarnaselt meile esialgselt iseseisvat kaitsevõimet sõja korral ja seejärel osalemist kollektiivkaitses 5. artikli raames. Esmase kaitsevõime ajaline kestus on neil jaotatud põhimõtteliselt kahte kategooriasse: täielik tagatus üksinda võitluseks esimeseks kuueks kuuks ja tagamata varudega, kuid planeeritud täiendavate hangetega kuni aastaks. Kaalutlus põhineb just poliitilistel faktoritel ja ettearvamatutel otsustusprotsessidel teistes NATO liikmesriikides füüsilise abi saatmiseks. Seega on Rumeenia planeerinud valmisoleku ja treeninud ka relvajõudusid kaitsma kodumaad oma jõududega esmase kaitsevõime raames kuni aasta, kusjuures neil ei ole piirnevat geopoliitilist sõjalise ohu allikat. Mõtlemapanev, kas pole? Minu

usutluse peale, et keda nad näevad vastasena, vastas ta vaid, et kaitse suund on orienteeritud itta.

12. Eesti oma enda sõjaline kaitse- ja heidutusvõime

Eestil on tegelikult piisavalt potentsiaali ka iseseisvalt tõrjuda mistahes agressorit Eestimaa pinnal. Just nimelt potentsiaali, kui arengud poliitikates ja sõjapidamise kunstis võtavad rohkem arvesse tegelikku olukorda, kohalikke olusid ja varusid. Need arengud ka toimivad. Mitte küll alati nii kiiresti ja kindlaplaaniliselt kui võiks soovida, kuid edusamme on näha. Oluline on aru saada, et Venemaad ei heiduta tegelikult nn regulaarväe keskmise suurusega mass või ülimumoodne soomustehnika, sest just selliste oludega on nende armee valmistunud võitlema. Riigikaitse strateegiasse kirjutatud ja seega kästud mittekonventsionaalsed lahendused, sealhulgas totaalne vastupanuliikumine juba sõja algul ja peale maa vallutamist (Riigikaitse strateegia 2010: 7) on just see, mida pelgab iga agressor. See on suurem heidutus kui regulaarvägi, sest hästi organiseeritud sisside vastu muutub moodne sõjatehnika suhteliselt kasutuks. Selles suunas liikudes, senise riigikaitsemudeli täiustamise teel, loob Eesti kindlasti suuremat heidutust ehk hirmu vastasele rünnakuplaanide realiseerimise otsustamisel. Olgu siinkohal mainitud, et võtmeroll on siin Kaitseliidul, milles peitub tõsine jõud ja ettearvamatus iga võimaliku sõjalise vastase jaoks. Ettearvamatus on igasuguste plaanide läbikukutaja ja seega kõige vihatum situatsioon planeerijatele.

Kaitsepoliitika paneb Kaitseväge ja Kaitseliidule rahuaegseks peamiseks ülesandeks valmistumise riigikaitseks sõja korral.⁷ Selleks on antud järgmised suunised:

- tagada kontroll Eesti maismaaterritooriumi, territoriaalvete ja õhuruumi üle ning demonstreerida riigi suveräänsust;
- arendada välja võime anda piisav eelhoiatust;
- arendada välja sõjalise kaitse tagamiseks vajalik mobilisatsioonisüsteem ning valmistada ette ja komplekteerida reservüksused organiseeritud sõjaliseks kaitseks;
- arendada välja kaasaegsed, ümberpaigutatavad, mobiilsed, jätkusuutlikud ning kiire reageerimisega üksused, mis suudavad läbi viia kaitsetegevust kogu riigi territooriumil ning osaleda operatsioonides väljaspool Eestit;
- tagada valmisolek kollektiivkaitseoperatsiooni käivitamiseks ja läbiviimiseks ning vastuvõtva riigi toetus liitlasvägedele (Eesti julgeolekupoliitika alused 2010: 14).

Need üldised suunised on elementaarsed, kuid tahavad väga põhjalikku sünteesi vastavate võimete arendamiseks. Kahjuks on siin deklareeritu ja tegelikkuse vahel üsna suured käärid, mis tuleks lähiajal lahendada. Alustuseks juba ühtse väe kontseptsiooni elluviimisest, mis näeb ette sõjalises kaitstes osalevate üksuste integreeritud juhtimis-, tagamis- ja väljaõppesüsteemi nõuet (Riigikaitse strateegia 2010: 7). Kuigi formaalselt Kaitseliit allub kaitseväge juhatajale, siis on tegelikkuses olemas probleem, mis eraldab kaitseväge ja Kaitseliitu. Laskumata sellesse dilemmasse pikemalt, olgu toodud näiteks, kus täiesti arusaamatul põhjusel loobuti 2008. aastal vastuvõetud riigikaitse korralduse seadusega mõlema väe ühise nimetaja, Kaitsejõudude, kasutamisest ametlikul tasandil. See tekitas paratamatult suurema lõhe kahe väe vahele, mis eksisteeris juba varemgi. Need kaks erinevat sõjalist jõudu ei ole paraku lõimunud siiani ja see muudab kaitsepoliitikas seatud eesmärkide täitmise tegelikult oluliselt raskemaks. Identiteet ja koostöö tegelikult

⁷ Kaitseväge, <http://www.mil.ee/?menu=kaitsevagi&sisu=kaitsevagi> ja Kaitseliit, http://www.kaitseliit.ee/index.php?op=body&cat_id=215

tegutsejate, mitte vaid otsustajate vahel on just see, mis toob tulemusi igas valdkonnas. Nii sõjaks valmistumisel kui ka sõjapidamisel.

Eelhoiatusvõime, luure ja sõjalise ohu eelhoiatus, on klassikaliselt sõjaväeluure hea toimimise näitaja. Eestis praktiliselt puudub sõjaväeluure, mis sisuliselt muudeti vaid uudiste lugemise õigusega ripatsiks jällegi 2008. aastal vastuvõetud kaitseväge korralduse seadusega (Kaitseväge korralduse seadus 2008). Selle kaitsepoliitilise nõude täitmiseks tuleks sõjaväeluure õigused ja kohustused taastada nii, nagu see on teistes arenenud riikides.

Mobilisatsiooni tarvis reservüksuseid valmistatakse ajateenistuse ja õppekogunemiste käigus ette üksusepõhiselt (Riigikaitse strateegia 2010: 8). Õppekogunemistele on viimastel aastatel pööratud suurt tähelepanu. Vähe on endiseid ajateenijaid, kes ei oleks saanud kaitseringkonnast teadet oma määramisest sõjaaja ametikohale. See on üldiselt positiivne, kuid on olemas ka oluline puudus. Inimesi määratakse sõjaaja ülesannetesse peamiselt „exeli-põhiselt,“ ehk tegelikult ei arvestata tavaliselt nende tsiviileriala. See on lubamatu raiskamine. Harukordsed ei ole juhud, kus eraelus side ja IT firma töötaja on määratud kuulipilduriks või kokaks ja tegelik kokk sidemeheks. Siinkohal oleks selliste rumaluste vältimiseks oluline juba kaitsepoliitika tasandil märkida, et reservüksused komplekteeritakse reservväelaste võimete ehk igapäevase lähima eluala põhiselt, et võimalikult paremini rakendada inimesi. Kuna võitlust ja selle vahetut tagamist teostatakse sõdurite ja spetsialistide poolt väikseimate üksuste tasandil, siis tõstab üksuse parim inimpädevuste kooslus oluliselt üksuse võitlusvõimet. Kokkuvõttes tõstab see terve väe võitlusvõimet. Õiged inimesed õigetele kohtadele oleks läbiv mõte, mis siiani on kahjuks kaduma läinud.

Kõige mahukam ja keerukam ülesanne on vägede arendamine. See koosneb nii intellektuaalsest kui materiaalsest küljest. Hetkel tundub väearendus kopeerivat suurriikide mudelit (nii vägede kui sõjalise mõtlemise valdkonnas), kus peamine rõhuasetus saab olema moodsal soomustehnikal. Siiski jääb küsitavaks, kas Eesti suudaks ka olulist vastupanu ülekaalukale vastasele osutada, kuna vajalikku massi selle tehnikaga ei suudetaks nagunii saavutada. Veelgi enam, selles kontseptsioonis puudub üllatusmoment, kuna just selliste üksustega tahabki suurriik võidelda. Seega võib NATO doktriinide jäik järgimine hoopis luua strateegilise haavatavuse väikeriigi jaoks. Pigem tuleks Eestil nii doktriini kui ka strateegia tarvis vaadata käimasolevaid konflikte ja õppida sealt vastaspoolelt, kuidas suuriigid raskustesse panna. Jäädes kindlaks oma väärtustele ja konventsioonides kokkulepitule, oleks aeg pisut avardada arusaamist tänapäeva ja tuleviku sõjast ning olla leidlikum ja mittetraditsionaalsem. Samas ei saa olla võimaliku tankiostu argumendiks soomusvõime hanke planeerimine sõjalise kaitse arengukavas iseenesest (Sõjalise kaitse arengukava 2009: 9). See dokument tuleks kiiremas korras muutuva julgeolekukeskkonna valguses üle vaadata ja vajalikud korrektuurid sisse viia. Ma ei väida siin, et tankid oleksid mõttetud, kuid ilmselgelt tahaks selle hanke sõjaline ratsionaalsus pisut rohkem läbimõttlemist saada, kui seda on tehtud siiani. Klassikalises sõjalises lähenemises on ühe tankipataljoni (ca 50 tanki) efekt mastaapse sõja korral rohkem kui küsitav (Staff Officer Guide 2006: 35).

Täiendavalt, lähtudes avarast julgeolekukäsitlusest ja viies konteksti kehtivas sõjalise kaitse strateegilises arengukavas kirjeldatud soovimatud sõjalised kriisid Eesti vastu, võime luua just sellise kriisiohu oma tankipataljoni hankega. Otseselt Eesti vastu suunatud sõjalise iseloomuga kriisi võib selle dokumendi järgi esile kutsuda Eesti riigipiiri läheduses paiknevate vägede suurendamine või ümberpaiknemine (Sõjalise kaitse strateegiline kava 2005).

Viimane on rohkem kui tõenäoline juhtuma ka juhul, kui üks NATO riik naabri piiride läheduses oma sõjalisi võimeid märgatavalt suurendab. Seevastu, käsitledes pisut avaramalt ka mitteklassikalisi lahendusi, võime saavutada sama efektiga kaitsevõime igas mõttes tunduvalt soodsamalt ja riskivabamalt. USA *Naval Postgraduate School*'i professor John Arquilla näiteks kirjeldab huvitavalt "kiihemistaktika" või „sülemistaktika“ ("*swarming*" *tactics*) edukust, kus soovib isegi suurriikidel kaaluda võimalusi taktikaks põhimõttel "väikesed, kuid palju" (Arquilla 2010). Seda enam tuleb sellist lähenemist kaaluda väikeriikidel. Tänapäevastes sõjandusteooriates võib leida mitmeid huvitavaid ja ökonoomsemaid lahendusi, kui seda on need, mis on valitud suunaks NATO doktriinides ja põhinevad II maailmasõja edumudelil.⁸

Eelmainitud ülesannetekomplektis on hoopiski puudu juhis vastupanuliikumise arendamiseks, kuid see on märgitud ülesandena Kaitseliidule riigikaitse strateegias (Riigikaitse strateegia 2010: 9). Tuleb märkida, et see on uudne suund ametlikus kaitsepoliitikas, kuna varem ei peetud seda oluliseks. Mõneti võib lugeda, et NATO vägede kiirele võimalikule viibimisele siiski püütakse leida alternatiive, mis on positiivne. Samas sageli peetakse sissisõjapidamist vähem tulemuslikuks kui klassikalist võitlust, kuid asjata. Kas ei ole lähiajaloo juba piisavalt näiteid, kuidas suurriigid ebaõnnestuvad hästi organiseeritud ja motiveeritud vastupanuvõitlejate taltsutamisel. Kui veel saab pidada lahendamata olukorraks Iraanis ja Afganistanis, siis 2006. aastal toimunud Israeli sõda Hezbollah vastu Liibanonis oli ilmne tõestus, et hästi organiseeritud ja relvastatud (kuid ka alatu) sissivägi suudab piisavalt kiiresti sundida moodsa armee loobuma planeeritud eesmärkidest. Eriti kui viimane on ennast ette valmistanud ettekujutlustes, et ta ongi parim ja võitmatu (Inbar 2007).

Leedu leitnant Mindaugas Rekasius kirjutas 2005. aastal väga huvitava magistritöö mittekonventsionaalse heidutuse teooriast, kus ta jõudis tulemini, et targa sissikampaaniaga on võimalik võimas vastane kurnata kuni selleni, et ta loobub poliitilisest tahtest sõda jätkata. See teooria on väärt õppimist ja arendamist. Idee on selles, et nõrgem pool võiks arendada rohkem hästiorganiseeritud sissisõja doktriini ja vältima liigseid kulutusi konventsionaalsetele süsteemidele (suured soomusväed, klassikalised jalaväebrigaadid jms). Sissisõja strateegia hõlmab paratamatult ka terrorismi kontseptsiooni ründaja rahva vastu. See on õhuke jää, kuid lõpuks on kaalul väiksema rahva ellujäämine. Heidutuse idee ongi selles, et agressiivse suurriigi otsustajad peavad teadma sellise ohu ehk karistuse realiseerumise suurt tõenäosust ja pidama seda piisavaks faktoriks, et sõda mitte alustada. Kui väikeriik suudaks luua ründaja maal, mis iganes vahenditega, poliitiliselt ebastabiilse olukorra, mis võiks isegi ähvardada valitseva režiimi kukkumisega, siis ei ole rünnaku kasuks ratsionaalne otsust teha (Rekasius 2005).

Kahetsusväärset ei ole vastupanuliikumise ja selle osana sissivõitluse kontseptsioonile siiani olulist tähelepanu pööratud ja puudub isegi ettekujutus, mida see suuremas pildis nõuab. Kitsamalt võttes on edusammud sellise võitlusstiili näol kasvõi Kaitseliidu võitlusgruppide loomises ja arendamises, kuid nende doktriin ja tagamine on endiselt väga küsitavad. Jällegi laskumata pikemalt detailidesse, siis eduka vastupanu- ehk sissivõitluse aluseks on läbi ajaloo olnud oma rahva (eriti maarahva) suur toetus ja selle praktilise väljendusena väikepõllumajandus. Sisside

⁸ Iroonilisel kombel kopeerivad NATO doktriinid just Saksa vägede edukaid taktikaid I ja II maailmasõja päevilt. Tegelikuses püütakse seda originaalset manööversõja filosoofiat siiski allutada nn Prantsuse doktriinijärgsele kontrollmehhanismile, siis tulemiks on suhteliselt vastuoluline kontseptsioon. Mingil juhul ei saa väikeriik lubada endale selle mudeli kopeerimist.

ellujäämine ja tegutsemisvõime sõltub põhiliselt kohalike toetajate varudest, sest tsentraalsed logistilised lahendused ei ole vastase hõivatud territooriumil mõeldavad. Selleks aga, et talumees suudaks sissigruppi toita, peab tal olema ka vastav võime toitu toota. Kahjuks on maaelu viimastel aastatel sisuliselt kärbunud ja toiduainete tootmine terves riigis on põhiliselt suurtootjate või välisettevõtete käes, kes on kergelt haavatavad vastase poolt. Ilmselt jääks meie vastupanuvõitlejad kiiresti näljast nõrgaks praeguse põllumajanduse olukorras.

Ehk siis alus, et seda püstitaud ülesannet ka edukalt ja jätkuvalt täita sõja korral, oleks eelkõige väikepõllumajanduse ja elamisväärse maaelu taastamine. Kõrvalmärkena, et tugev oma ja enda põllumajandus võib olla ka oluline päästerõngas ning leevendus riigi jaoks ümberkaudsete riikide majandusraskuste korral.

Muidugi ei ole vaid sissitegevus ehk metsavendlus oma ajaloolisel kujul piisavalt efektiivne ja sellele lisaks tuleks arendada palju muid tehnikaid, taktikaid ja võimeid. Tegelik laiapõhjalisus on kahtlemata õige suund, kuid seda ei ole võimalik saavutada soovitud tulemi saavutamiseks senises kammitsetuses riigikaitsealises mõtlemises. Kõikehõlmav ja eritasandeid läbiv koostöö ühiste eesmärkide nimel ja päevapoliitika eemaldamine riigikaitsest oleks suureks abiks. Vaid see annaks aluse ka tegelikult luua lahendusi, mis on väljaspool aegunud käsiraamatuid ja kindlasti kordi tõenäolisemalt edukamad riigi vabaduse kaitsel.

13. Kokkuvõtteks

Iga riik peab oma eksistentsi eest võitlema. See on paratamatus, sest sõda riikide vahel on normaalne nähtus. Normaalne selles mõttes, et sõda kui teatud suhtlusvorm on eksisteerinud inimkonna ajaloo algusest peale, esineb täna ja seega ei kao see ka tulevikus kuskile. Iga riik peab paratamatult ja pidevalt ennast kaitsma ning rahu ajal selleks valmistuma. Meeldetuletuseks, et riik koosneb klassikaliselt kolmest komponendist: rahvast, territooriumist ja suveräänsusest. Riigikaitse kitsamas mõttes on füüsilise kaitsevõime tagamine kaitsejõudude poolt neile kõigile kolmele. Ekslikult tihti arvatakse, et see ongi riigikaitse olemus, kuid alati eksisteerib ka riigikaitse laiemas mõttes ja see on kõike muud kui vaid sõjaline lähenemine. See on pidev võistlus teiste riikidega majanduslike ja poliitiliste eeliste saamiseks, mis kokkuvõttes loovad riigile tingimused püsijäämiseks ja arenguks.

Eelmainitud dilemmad ja valikuvõimalused ei ole Eestile eksklusiivne teema, vaid sarnased küsimused ning lahendusvariandid on kehtivad iga väikeriigi kohta, kellel ei ole ressursse luua miljonilist armeed. Puuduv mass tuleb kompenseerida nutikusega.

Selles mõttes on Eesti julgeolekupoliitika laiemas mõttes ja kaitsepoliitika (mida saab nimetada ka eelneva sünonüümiks) päris heal järjel strateegilisel tasandil (poliitika ja doktriinilised juhised). Siiski on sõnadest tegudeni veel pikk maa minna. Rohkem arutelusid, teineteise arvamuste, eriti alt poolt üles, talumist, konstruktiivset ja mittekonventsionaalset mõtlemist on suurimad panustajad kaitsepoliitika edukaks elluviimiseks.

Mõne võtmekohana, mida soovitada tõsisemalt vaatlusele ja aruteludesse võtta, et asuda ka tegelikult muutuste teele, oleks järgnevad:

Eesti kaitsejõud kui tervik, mis liidab kaitseväge ja Kaitseliidu, peab seadma oma arengu raskuskeskmeks iseseisva kaitsevõime, mitte lootuse teiste riikide abile. Keegi ei aita sind, kui sa ise kodutööd ära ei tee. Arvamus, et me oleme liiga väikesed ja ei suudaks vastu saada suuremale vastasele, on juba ette suitsiidse alatooniga. Küsimus ei ole kunagi selles, kas me üksi saaks vastu või mitte. Õige

küsimus on, et kuidas me saame vastu kõige efektiivsemalt ja ökonoomsemalt. See on tegelik strateegiline küsimus. Ökonoomsus ei tähenda mingil juhul iga hinna eest kokkuhoidu, vaid oma rahvuslike varude targalt mõtestatud kasutamist suurima eesmärgi saavutamiseks.

Rahvustunnetele rõhuvad, kuid venekeelset kogukonda pahandavad otsused ja avaldused on küll teatud ajahetkel populaarsed enamuse eestlaste seas, kuid kas sellise poliitika viljelemine pikemas perspektiivis riigile kasuks tuleb, on küsitav. Eestile on Venemaa kindlasti kasulik kui suur turg, kuhu eksportida ja teenuseid müüa. Iga poliitiline väärarvestus Venemaaga suhtlemisel, nende solvamine või kasvõi ajaloo konnasilmadel astumine tõstab küll keskmise eestlase uhkust oma valitsejate üle, kuid ei tööta tegelikult ei preventioonina sõjalise konflikti suhtes ega ka majanduslikult kasulikuna ühelgi suunal. See toimib just vastupidi. Eesti võiks pigem vaadata oma ajaloolist vaenlast pisut nutikama nurga alt ja mõelda tõsisemalt võimaluste üle, kuidas luua olukord, kus Venemaal oleks suurem huvi iseseisvate Balti riikide eksisteerimiseks kui huvi nende ründamiseks. Tulles siit tagasi alguses tõdetud Kreeka ajaloolase teooria juurde, saab soovitada Eestile filosoofilist retsepti sõja vältimiseks tulevikus: hoida oma potentsiaalse vastase hirmud mõõdukalt ülal, vallutushuvi madal ja au puutumatu.

Briti üks kuulsamaid sõjandusmõtlejaid B.H. Liddell Hart on, parafraaseerides Machiavellit, öelnud, et „ei ole midagi raskemat uue idee rakendamisel sõjaväes kui vana idee väljasaamine“ (Hart 1943: 115) ja see kehtib täpselt samuti ka meie kohta Eestis. Seda on eriti raske teha, kui uue mõtlemise mõjutusi ja eeskujusi ei tule igast suunast, sealhulgas kõrgemalt. Seni kuni avar ehk laiapõhjaline lähenemine jääb vaid moodsaks käibefraasiks ja seda tegelikult ning samuti avaralt ei sisustata, ei muutu just palju ka sõjalises mõtlemises ega arengus. Seega tuleb sellises lähenemises veel palju selgitustööd ja praktikat teha. Ametkondadevaheline võistlus, ülemate isetarkus ja ühesuunaline kommunikatsioon on peamised takistused avara lähenemise teel julgeoleku- ja kaitsepoliitika reaalsel elluviimisel ning toimiva riigikaitse loomisel.

Kuid kõige alus, nii nagu riigi edukuses kõigis muudes valdkondades, seisneb riigi juhtide tarkuses oma rahvas ühes hoida nii raskustes kui edus. Ükskõik mis taseme dokument või avaldus ei ole väärt midagi, kui rahvas sellesse juhisesse ja oma juhtidesse ei usu. Siis jäävad need poliitikad ja strateegiad vaid sõnadeks paberil, mille vastase tanki roomikud halastamatult porisse vajutavad.

Viiteallikad

- Allied Command Operations. The NATO Response Force, <http://www.aco.nato.int/page349011837.aspx>
- Arthur, Owen. 2000. 'Small States in a Changing World', The Fletcher Forum of World Affairs, Vol.24, No.2.
- Arquilla, John. 2010. The New Rules of War, Foreign Policy märts/aprill 2010, http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/02/22/the_new_rules_of_war?page=0,0
- Ashton, Catherine. 2011. Speech on the situation in Ukraine, 12.10.2011, Brüsselis, http://www.eu-un.europa.eu/articles/en/article_11480_en.htm
- Beaufre, Andre. 1965. Introduction to Strategy, London, Faber and Faber.
- CIA. The World Factbook: Russia, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>

- Department of Defense. 2012. Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense, Washington: the White House 2012, http://www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf
- Dyomkin, Denis. 2011. Russia says Georgia war stopped NATO expansion, Reuters 21.10.2011, <http://in.reuters.com/article/2011/11/21/idINIndia-60645720111121>
- Eesti julgeolekupoliitika alused 2010, http://www.vm.ee/sites/default/files/JPA_2010.pdf
- Eesti julgeolekupoliitika alused. Seletuskiri, http://www.vm.ee/sites/default/files/JPA_2010_seletuskiri.pdf
- Groves, Jason. 2011. Europe's debt crisis could trigger violent revolution and war, warns French foreign minister, Mail Online 1.12.2011, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2068533/Europes-debt-crisis-trigger-violent-revolution-war-warns-French-foreign-minister.html>
- Hart, Basil H. Liddell. 1943. Thoughts on War, Faber and Faber: London.
- Ilves, Toomas Hendrik. 2010. ERR. 22.04.2010, <http://uudised.err.ee/index.php?06201364>
- Inbar, Efraim. 2007. How Israel Bungled the Second Lebanon War, Middle East Quarterly
- Summer, 57-65, <http://www.meforum.org/1686/how-israel-bungled-the-second-lebanon-war>
- Jervis, Robert. 1976. Perception and Misperception in International Politics Princeton, N.J.: Princeton University Press
- Kivirähk, Juhan. 2009. Kuidas suhtuda Venemaa välispoliitika "humanitaarsesse dimensiooni"?, Rahvusvaheline Kaitseuringute Keskus 20.11.2009, [http://www.icds.ee/index.php?id=73&tx_ttnews\[tt_news\]=647&tx_ttnews\[backPid\]=165&cHash=82b625bb07](http://www.icds.ee/index.php?id=73&tx_ttnews[tt_news]=647&tx_ttnews[backPid]=165&cHash=82b625bb07)
- Kaitseliit, http://www.kaitseliit.ee/index.php?op=body&cat_id=215
- Kaitseväge korralduse seadus, RT I 2008, 35, 213, 4, <https://www.riigiteataja.ee/akt/12997721>
- Kaitsevägi, <http://www.mil.ee/?menu=kaitsevagi&sisu=kaitsevagi>
- Kaljurand, Riina. 2011. Vendadele appi, [http://www.icds.ee/index.php?id=73&tx_ttnews\[tt_news\]=928&tx_ttnews\[backPid\]=71&cHash=e33232f43b](http://www.icds.ee/index.php?id=73&tx_ttnews[tt_news]=928&tx_ttnews[backPid]=71&cHash=e33232f43b)
- Kross, Eerik-Niiles. 2011. Isamaa armid, Postimees 06.12.2011, <http://arvamus.postimees.ee/659556/eerik-niiles-kross-isamaa-armid/>
- Kudenko, Alexey. 2012. Professionals in Russian Airborne Forces to Double by 2017, RIA
- Lind, William S. 2008. Defending the Baltics, LewRockwell, <http://www.lewrockwell.com/lind/lind147.html>
- Medvedev, Dimitri. 2011. Statement in connection with the situation concerning the NATO countries' missile defence system in Europe, President of Russia 23.11.2011, <http://eng.kremlin.ru/news/3115>
- Molis, Arūnas. 2006. "The Role and Interests of Small States in Developing European Security and Defence Policy," Baltic Security & Defence Review 8, 2006.
- Neretnieks, Karlis. 2011. Swedish military solidarity around the Baltic Sea: Three scenarios, Stockholm Free World Forum November, <http://www.frivärld.se/Homepage/Download-File/f/122407/h/8b507b9ee3ea0644bc0431b2472a5f37>

- Nabucco: 'Pie in the sky' after Georgia crisis? EurActive 25.08.2008, <http://www.euractiv.com/energy/nabucco-pie-sky-georgia-crisis/article-174855>
- Nord Stream: pikaajaline lahendus Euroopa gaasi turvalisusele, november 2011, <http://www.nord-stream.com/download/document/10/?language=et>
- Novosti 01.08.2012, http://en.rian.ru/mlitary_news/20120801/174898748.html
- <http://www.strategicoutlook.org/caucasus/2011/07/russia-as-an-obstacle-in-the-settlement-of-nagorno-karabakh-conflict/>
- President Medvedevi teleavaldus sõja alustamisest Gruusia vastu, CNN 08.08.2008, <http://www.youtube.com/watch?v=lcXY2D1AQYY>
- Postgraduate School, Monterey, California, <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA435545>
- Põhja-Atlandi leping. RT II 2004, 5, 14, <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=721221>
- Qafarli, Orxan. 2011. Russia as an Obstacle in the Settlement of Nagorno-Karabakh Conflict, Strategic Outlook 24.07.2011,
- RIA Novosti 2009. Russia could focus on tactical nuclear weapons for subs. 23.03.2009, <http://en.rian.ru/russia/20090323/120688454.html>
- Riigiarhiiv, <http://riigi.arhiiv.ee/est/detsembrimass-maailmarevolutsioon-ahela-uksluli/>
- Riigikaitse strateegia 2010, http://www.kmin.ee/files/kmin/nodes/10681_Riigikaitse_strateegia_2010.pdf
- Rekasius, Mindaugas. 2005. Unconventional Deterrence Strategy, magistriöö Naval Staff Officer Guide, vol. 4, Tartu, Balti Kaitsekolledž 2006
- Sõjalise kaitse arengukava 2009–2018, <http://www.mod.gov.ee/files/kmin/img/files/SKAK.pdf>
- Sõjalise kaitse strateegiline kava, RT I 2005, <http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=840391>
- The NATO Response Force, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm?selectedLocale=en
- Thatcher, Margaret. 1998. Eessõna Caspar Weinbergeri ja Peter Schweizeri raamatule *The next war*, Washington: Regnery Publishing, Inc., 1998, xi.
- Thucydides. *The Landmark Thucydides: A Comprehensive Guide to The Peloponnesian War*, toimetanud Robert B. Strassler, New York: The Free Press 1976
- Weinberger, Caspar ja Peter Schweizer. 1998. *The next war*. Washington DC: Regnery Publishing, Inc.
- Van Herpen, Marcel H. 2011. Russia's embrace of tactical nuclear weapons. Its negative impact on U.S. proposals for nuclear arms reductions, Cicero Foundation Great Debate Paper No. 11/04. Paris/Maastricht, http://www.cicerofoundation.org/lectures/Marcel_H_Van_Herpen_RUSSIA_EMBRACE_OF_TACTICAL_NUCLEAR_WEAPONS.pdf
- Военная доктрина Российской Федерации. Kinnitatud Vene Föderatsiooni presidendi ukaasiga 5.02.2010, http://news.kremlin.ru/ref_notes/461
- Военная доктрина Российской Федерации. Kinnitatud Vene Föderatsiooni presidendi ukaasiga 5.02.2010, http://news.kremlin.ru/ref_notes/461
- Шмелев, Петр. 2011. Эстония продолжает глупо истерить, *Pravda* 14.12.2011, <http://www.pravda.ru/world/formerussr/latvia/14-12-2011/1101945-est-i/>